

(1)

Poznámka k "Deklaraci čs. spisovatelů"

Václav Havel

Přínos dvou předchozích sjezdů se omezil především na sféru "obecně-deklarativní", totiž na patos myšlenek, vyslovených v některých diskusních příspěvcích. Takový přínos je sice z hlediska okamžité situace atraktivní, je však nutně prchavý, protože jen jaksi "atmosférický": vyslovené myšlenky vytvářejí jistou atmosféru, která dává pocit větší volnosti a která může skrze tento pocit pozitivně ovlivnit i určitá konkrétní rozhodnutí, následující bezprostředně po sjezdu. Tato atmosféra však může velmi brzo vyprchat nebo být vystřídána atmosférou novou, která její výdobytky zase zlikviduje. /Příklad: z atmosféry 2. sjezdu vznikl Květen, který však byl záhy zlikvidován. Z atmosféry 3. sjezdu vznikla Tvář, která však byla záhy zlikvidována./ Trvalé záruky normalizace poměrů a pozitivního pohybu nejsou však bohužel záležitostí atmosféry, ale konkrétních a promyšlených opatření. Zdá se mi proto, že nadcházející sjezd by se měl z těchto zkušeností poučit: Svaz by se při něm neměl tentokrát tolik zaměřovat na sféru "atmosférickou", tj. na sféru obecných proklamací a osobních konfesí, ale spíše by mu mělo jít - konečně už - o sféru praktickou: měl by dospět k takovým konkrétním a praktickým usnesením, která by mohla natrvalo zajišťovat zdravější situaci. Rozprava o takových konkrétních a věcných problémech nebude sice tak atraktivní a národu nepřinese v posjezdových Literárních novinách tak tučné "sousto", zato by však mohla připravit konkrétní podmínky k tomu, aby byl národ v budoucích letech "krmen" lepší a rozmanitější literaturou. /Malá vsuvka: často se říká, že sjezdy, usnesení, kulturně politické diskuse atd. vytvářejí "prostor" pro literaturu. Já osobně bych se spíše klonil k opačnému názoru: myslím, že daleko víc naopak literatura dělá "prostor" pro sjezdy a kulturně politické diskuse. To je však otázka jiná, která sem nepatří. Chci říci jen tolik: ať už to je s tím "prostorem" ve skutečnosti jakkoliv, v každém případě sjezd svůj omezený smysl pro podmínky literatury - především publikační - může mít a z tohoto východiska vycházím, když zde kladu na něj jisté nároky./

Nevrhovaná Deklarace - i když jde zatím jen o osnovu - říká na obecně-deklarativní rovině leccos zajímavého, avšak po zkušenostech,

o nichž byla řeč, se zdráhám - jako prostý člen Svazu - ji akceptovat, nevím-li, co z ní konkrétně vyplývá. Příliš mnoho příliš hezkých abstraktních manifestů bylo už popliváno svou konkrétní realizací, než aby se mohl člověk přihlásit bez rozpaků k manifestu novému, nenalézá-li v něm sebemenší konkrétní záruky, že jeho jménem nebude nakonec uskutečňováno třeba něco právě opačného, než co - jak by se na první pohled zdálo - by z něho mělo vyplývat. A je přirozené, že se člověk zdráhá připojit svůj hlas, neví-li, za co vlastně - v posledních důsledcích - svůj hlas připojuje. Nevyhýbám se odpovědnosti za věci, o nichž vím, co znamenají; nerad bych však nesl odpovědnost za něco, co může znamenat cokoliv. Jinými slovy: s navrhovanou Deklarací budu rád beze zbytku souhlasit ve chvíli, kdy budu znát návrhy různých konkrétních usnesení, která ji uvedou v život a která její myšlenky promítnou do praxe. Což neříkám proto, že bych svůj osobní postoj považoval za tak důležitý, ale proto, že - jak se mi zdá - jde o postoj přirozený, logický, který lze očekávat i u jiných řadových členů /tj. u členů nepracujících v orgánech Svazu a neznajících tedy podtextové nuance a zákulišní "gramatická" pravidla oficiálního metajazyka - má-li ovšem nějaká_n/.

Nemohu si pomoci, ale mám prostě obavu, že to je celé příliš snadný únik od všech skutečných problémů: na této obecné rovině mohou totiž s Deklarací souhlasit opravdu všichni - od ideologického oddělení ÚV KSČ až po české spisovatele v emigraci - aniž si ovšem kdokoli z nich z ní vezme nějaké aktuální poučení. Není však ale právě to dokladem, že tato Deklarace - nepromítnuta do určitých konkrétních konsekvencí - nemá vlastně žádný obsah a smysl? Myslím, že dnes víc, než kdykoliv dosud, se skutečné problémy neobjevují a neřeší na rovině všeobecných tézí, ale jediné na rovině praktických úkolů: že má být svoboda, s tím zajisté souhlasí všichni, ale zda má být svoboda např. pro časopis Tvář, to už je - bohužel - téma k mnohaměsíčním disputacím. Mírou svobody totiž není míra, v jaké lze tohoto slova používat, ale okruh reálných možností, které má na mysli ten, kdo tohoto slova používá, nebo které se jím prostě označují. Vždyť sám marxismus přece učí, že nelze odtrhovat teorii od praxe a že praxe je mírou teorie. Teorie bez praktických obsahů a důsledků jsou jen prázdná slova, fráze, z fetišizované zvuky, mystifikace, pseudoskutečnost.

Jsem ~~pro~~ přesvědčen, že sjezd nebude jen pár vyhozených miliónů

3

a že může mít smysl jen tehdy, bude-li - tentokrát - jeho jádro v r. čtvrtě o řadě naléhavých zcela praktických otázek, jež klade současná situace, a hlavně v přijetí řady zcela praktických řešení, která budou vytvářet a zaručovat podmínky k řešení těchto otázek. Jak říkal jeden zkušený pán: "Méně bombastických frází, více prosté, všední práce!" Jedině míra praktických pracovních úkolů, které bude sjezdu umožněno splnit, může definitivně ukázat, nakolik je navrhovaná Deklarace skutečností a nakolik jen pseudoskutečností, nakolik je projektem a nakolik jen pseudoprojektem. /Z tohoto hlediska by bylo logické hlasovat o Deklaraci až v závěru sjezdu, nikoli na jeho začátku./ Řešení praktických a konkrétních věcí bude sice méně populární - jak pro senzacechtivé čtenáře Lit. novin, tak pro různé politické orgány - jedině ono však může zaručit nějaké podstatné, trvalejší a konkrétní zlepšení situace ve sféře podmínek literatury. Z krásných slov, tolikrát nesplněných, jsou už lidé unavení, interesují je konkrétní možnosti, zvláště když jde o shromáždění, které má ohromnou pravomoc pro tyto možnosti něco udělat. Nevyužít této pravomoci by byl hřích. Cítím obligátní námitku: a co když to ohrozí samu existenci Svazu? Na to obvykle říkám: no a? Kde se nic neriskuje, tam se nic nevybojuje. Ostatně nepodléhejme mystifikaci: pro mne osobně Svaz znamená občasný pobyt na Eudislavi - to bych ale docela rád obětoval za Tvář. A tu zlikvidoval Svaz československých spisovatelů. Takže to - z mého osobního hlediska - vychází nastejno. /Snad je mi rozuměno: jde o ilustrující nadsázku./

Obávám si, že Svaz si tyhle různé věci dostatečně neuvědomuje a že se střemhlav vrhá do začarovaného kruhu, z něhož už tolikrát chtěl vyběhnout a do něhož už tolikrát opět zabředl: do kruhu, jehož rozpětí je dáno rozpětím klasického rozporu mezi slovy a činy. Jaký pak div, že se člověk brání akceptovat slova, která mu nenabízejí žádné záruky budoucích činů! Abych byl ale konkrétní: položil bych - jen namátkově - tyto otázky: jak hodlá Svaz řešit problém zkostnatělé koncepce a struktury svého tisku? Jak mívá zajistit literaturu a spisovatelům, aby mohly volně vznikat a zanikat časopisy, jak si to žádá přirozená dynamika literatury a jak je to normální ve zdravých kulturních podmínkách? Jak mívá Svaz skoncovat s monopolně-direktivním principem současné nakladatelské praxe? Jak hodlá obecné téze o demokratičnosti a diferen-

ciací promítnout do praxe tím, že by existovala např. možnost
~~v~~ při publikaci - když už ne ve formě palety různě vyhraně-
 ných nakladatelství, tak aspoň ve formě různě vyhraněných pracov-
 ních skupin v rámci jediného nakladatelství /podle modelu tvůrčích
 skupin v Čs. filmu/? Jak chce Svaz poskytnout možnost volného vzní-
 kání a práce uměleckých skupin, které by nebyly docela ilegální?
 Jak míní dosáhnout větší operativnosti a akceschopnosti svazových
 orgánů? Jak se chce vyrovnat se svou nesmyslně složitou a zbyrokrat-
 izovanou strukturou? Jak se chce vyrovnat s členstvím neustraníků
 a jak jim chce umožnit vliv na své záležitosti, čili - jinými slovy -
 jak chce zamezit tomu, aby jeho záležitosti byly řešeny výhradně
 ideologickým oddělením sekretariátu ÚV KSČ prostřednictvím stranic-
 kých skupin ~~svazových~~ ^{svazových} orgánů, vázaných stranickou disciplínou a jsoících
 v absolutní většině? Anebo ještě jinak: jak chce konkrétně dosáhnout
 toho, aby stranická kulturní politika v jeho sféře nebyla opřena
 o činnost administrativně-institucionální, ale o činnost ideově-
 tvůrčí /jak to požadují četné svazové i stranické /!/ dokumenty a
 jak to existuje pouze na papíře/? Atd. Atd. Atd. Pokud je mi známo,
 neexistuje mezi všemi pestrými předsjezdovými materiály bohužel ani
 jediný /nepočítám-li skromné a zajisté nedokonalé návrhy, které
 jsme svého času přednesli s Brouskem/, který by aspoň v náznaku
 ukazoval možné řešení těchto důležitých praktických otázek. A bohu-
 žel tyto problémy neřeší ani nový /"oficiální"/ návrh stanov, který
 je polovičatý, chaotický, plný nelogičností a který se od dosavad-
 ních zastaralých stanov liší jen v podružných detailech. Nepřeceňuji
 stanov, je to jen jeden z mnoha dílčích předpokladů, ale to ještě
 není po mém soudu důvodem k tomu, aby se Svaz - po dvouročních
 rozpravách - vyrovnal s tímto úkolem vyloženě fušersky a lajděcky!
 /Nemyslím si, že návrh stanov, který jsme dali s Brouskem, je doko-
 nalý - řada věcí v něm je jistě diskusních - přesto jsem si však
 jist tím, že jako celek je objektivně promyšlenější, než návrh
 oficiální - a ten dělaly dvě patnáctičlenné komise rok, zatímco my
 jsme svůj návrh napsali prakticky za jednu noc přímo do stroje!/
 Tedy ještě jednou, celkově: za svou osobu jsem schopen posoudit
hodnotu navrhované Deklarace teprve ve chvíli, kdy budu znát návrhy
konkrétních opatření, jež budou sjezdu předloženy a jež ukáží, jaké
konkrétní představy se skrývají za touto abstraktní Deklarací. Je-
 jich domyšlenost, důslednost a praktická užitečnost je mi jedinou
 mírou progresivity Deklarace a tím i celého sjezdu. Slova- sama o

sobě - nejsou ani progresivní, ani regresivní; progresivní nebo regresivní může být jedině skutečnost, kterou tato slova označují. /Zda budou konkrétní návrhy shrnuty přímo v Deklaraci nebo zda budou obsahem separátních materiálů - to je už jen záležitostí technickou./

A teď už jen jedna poznámka k samotnému textu Deklarace: zdá se mi, že v kapitole "Naše skutečnost" je obratně "přeskočen" nejdůležitější problém "naší skutečnosti", totiž problém kontroly politické moci v podmínkách socialismu. Jde o to, kde jsou nebo kde by mohly být skutečně produktivní regulátory, jež by politickou moc kontrolovaly zvenčí jí samotné, neboť jen v takovém případě lze mluvit o skutečné kontrole. Dosud má politická moc svou kontrolu plně ve svých vlastních rukách /přičemž existující formy kontroly ~~jsou~~ mají spíš jen charakter pseudokontroly/. To není po mém soudu zdravá situace a je to, jak se mi zdá, základní zdroj všech problémů naší společnosti, od hospodářských až po literární. /Doufám, že nemusím rozvádět upozornění, že moje představa o zdravé technice moci není projevem nějakého nepřátelství, ale naopak: přirozená kontrola je přece v zájmu každé moci, které jde o dobrou věc a ne pouze o udržení určitého člověka v určité funkci./ Možná, že spisovatelé nejsou kompetentní k tomu, aby se takovýmto problémem - vyloženě politickým - zabývali. Pak ovšem nemají vůbec mluvit o problémech "naší skutečnosti" na úrovni politicky všeobecných úvah a mají se omezit na problematiku kulturní. Než říkat polopravdu nebo pravdu tutlat, je lepší mlčet. Což platí dvojnásob, jde-li jim o zásadní deklaraci, která se hlásí k tradici deklarace českých spisovatelů z roku 1917.

Na závěr: myslím, že by spisovatelé měli dříve "zamést před svým vlastním prahem", než se budou pouštět do všeobecně politických úvah. Že by měli být tentokrát skromnější na rovině manifestační, ale o to důkladnější na rovině praktické. Prý to je "přízemní spolkaření". Inu myslím, že dobře pracující spolek je užitečnější, než špatně pracující politická strana.

/Poznámka: toto bylo napsáno pro Juraje Špitzera; prosím, aby eventuelní seznámení jiných osob s tímto textem bylo ponecháno výhradně osobní úvaze jmenovaného. Já sám bych byl rád, kdyby tento můj její konzultanti; zda se tak ale opravdu stane, záleží - opakují - jen na rozhodnutí Juraje Špitzera./

Václav Havel